

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ КЕРІВНИХ КАДРІВ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

СИРОТИНСЬКА Наталія Ігорівна

УДК 78.02:27-312.47

**БОГОРОДИЧНА ГИМНОГРАФІЯ
У ВИМІРАХ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ
ХІ–ХVІІ СТОЛІТЬ**

26.00.01 – Теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора мистецтвознавства

Київ – 2017

Дисертацією є кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.
Роботу виконано на кафедрі музичної медієвістики та україністики
Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка Міністерства культури України (м. Львів)

Науковий консультант: доктор мистецтвознавства, професор
Ясіновський Юрій Павлович,
Український католицький університет,
професор кафедри культурології (м. Львів)

Офіційні опоненти: доктор мистецтвознавства, професор
Терещенко Алла Костянтинівна,
Київський національний університет театру,
кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого,
член-кореспондент Національної Академії
мистецтв України,
професор кафедри музичного виховання
(м. Київ)

доктор мистецтвознавства, професор
Рощенко Олена Георгіївна,
Харківська державна академія культури,
проректор з науково-педагогічної
та творчо-виконавської роботи (м. Харків)

доктор мистецтвознавства, професор
Карась Ганна Василівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника»,
професор кафедри методики музичного
виховання та диригування (м. Івано-Франківськ)

Захист відбудеться 27 жовтня 2017 р. о 12 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.850.01 по захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук у Національній академії керівних кадрів культури і мистецтв, за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 15, ауд. 201.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв за адресою: 01015, м. Київ, вул. Лаврська, 9, корпус 11.

Автореферат розісланий 26 вересня 2017 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор історичних наук

В. В. Карпов

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Однією з визначальних рис сучасного етапу розвитку українського музикознавства є тенденція до виходу за межі вузькоспеціалізованих студій і моделювання наукової проблематики в широкому спектрі культурологічних напрямків. У такий спосіб досліджуване явище осмислюється з різноманітних фахових позицій, що дозволяє значно ширше охопити чинники формування національних культурно-мистецьких здобутків, а водночас, виокремити й осмислити їх унікальність у контексті музикознавчої площини. Це зумовлюється характерними тенденціями українського і світового наукового дискурсу сьогодення, коли суттєво збільшується суспільний резонанс і запотребованість духовної тематики.

Однією з важливих сторінок музичної культури України є давня практика церковного співу, представлена об'ємним корпусом візантійської гимнографії. У новітній час у науковій літературі Заходу утвердилися два паралельні визначення сакрального мистецтва, в яких виокремлені вербальна складова та власне музична (пісенна): *гимнографія* і *сакральна монодія*. Водночас ці два поняття можна вважати тотожними в означенні цілісного літургійно-мистецького явища: визначення *гимнографія* передбачає співане виконання сакральних текстів, а термін *монодія* – також і словесну складову.

Разом із співаними літургійними текстами Київська Русь прийняла не лише досконалі зразки релігійно-мистецької спадщини, але й глибокі богословські ідеї, у процесі осмислення яких розвивалася філософська думка і літературна творчість, а щоденний ритм богослужінь сприяв засвоєнню християнської мудрості найширшими верствами населення. В такий спосіб гимнографія постає не лише як традиційна літургійна складова, а як символічне духовне осердя Києво-Руської держави.

У цьому контексті чільне місце займає богородична гимнографія, побутування якої простежується впродовж століть як передача духовного досвіду багатьох поколінь. Проте богородична гимнографія поки що не стала предметом системних наукових досліджень, зокрема, в контексті міждисциплінарних студій. Це пов'язано, насамперед, із недостатнім осмисленням ролі вербальної складової півчих сакральних текстів, що скеровує до різнобічних наукових напрямків і стратегій дослідження: визначення характерних ознак стилю та його семантико-символічного наповнення, виразовості вербальної комунікації, базованої на риторичних засадах, систематизації засобів поетики як системи композиції віршованого мовлення, що спільно з мелодикою визначають зміст і форму творів.

Це передбачає залучення широкого кола наукової інструментарію суміжних гуманітарних дисциплін, а також конкретизацію пошукових завдань в межах тематично сфокусованої проблематики.

Виокремлення вербальної складової у численних зразках богородичної гимнографії має також пряме відношення до найскладніших феноменів людського буття, пов'язаних, передусім, із психічною діяльністю людини. В такий спосіб поставали ментальні моделі створення й існування світу, в якому важливе місце посідали жіночі образи, які вповні проявилися у християнському образі Пресвятої Богородиці. У цьому відношенні богородична гимнографія є найдавнішим прочитуваним зразком української професійної писемної культури, тим пластом, що долає такий важливий недолік національної історії музики та літератури як перервність. Тому, завдяки вивченню літургійних книг і літературних жанрів XI–XVII століть, простежено не лише форми трансформації богородичної образності, а й багаторівневий пласт культури, в якому найяскравіше озвучено естетичну складову, сформовану символічною знаковістю, семантичним наповненням, системною конструктивністю тощо. В такий спосіб людський світ постає як віддзеркалення Божого задуму, а першим кроком до його пізнання є сопричастя Красі.

Зазначені аспекти актуалізують запропоновану тему дослідження, що вирішується в річичі дослідницьких студій богословської, філологічної та музикознавчої складових, виявляють шляхи інтерпретації богородичної гимнографії в українській культурі XI–XVII ст.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано в межах планових наукових тем Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка як складової перспективного тематичного плану науково-дослідницької діяльності вказаного навчального закладу, і вона є частиною комплексної теми № 4 «Розвиток церковної музики від найдавніших часів до середини XX ст.: сакральна музика Сходу і Заходу до Бароко, Галицька музика XIX – початку XXI ст.», а також у науковій співпраці з Інститутом Літургії Українського католицького університету, Інститутом українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Музикознавчою комісією Наукового Товариства ім. Шевченка, Інститутом славістики Баварського Університету ім. Юліуса Максиміліяна (Вюрцбург, Німеччина). Тема дисертації – «Богородична тема у гимнографії та українській сакральній монодії» була затверджена (протокол № 9 від 26 травня 2009 р.) й уточнена – «Богородична гимнографія у вимірах духовної культури України XI–XVII століть» (протокол № 11 від 28 червня 2014 р.) Вченою радою Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка.

Науковою проблемою представленого дослідження є теоретичне обґрунтування феномену богородичної гимнографії як цілісного явища, сформованого на синкретичних засадах християнського Середньовіччя і відображеного в українській культурі XI–XVII століть.

Мета дисертаційного дослідження – виявити специфіку феномену богородичної гимнографії у вимірах духовної культури України XI–XVII століть. Відповідно до мети розв'язуються основні завдання:

- встановити засади феномену богородичної гимнографії у розвитку європейської культури;
- окреслити місце візантійської гимнографії у християнському обряді на тлі соціокультурних умов та естетичних уявлень середньовічної доби;
- увиразнити характерні маркери поняття виміру у розвитку духовної культури України XI–XVII ст.;
- систематизувати основні концепції наукових здобутків зарубіжних і українських медієвістів у ділянці студій візантійської гимнографії;
- обґрунтувати визначення богородичного репертуару як жанрової системи у християнському обряді;
- виявити специфіку еволюції жіночих постатей від міфологічних вірувань до образу Богородиці у християнській екзегезі;
- встановити місце богородичних піснеспівів у структурі літургійних збірників Києво-Руської доби;
- простежити форми відображення богородичної образності у зразках національної літературної творчості XI–XVII століть;
- сформулювати концепцію стратегії залучення базового термінологічного апарату гуманітарних дисциплін до студій богородичної гимнографії;
- визначити засадничі композиційні моделі поетичної структури богородичної гимнографії;
- вибудувати аналітичний комплекс, що передбачає співдію лінгвістичного й музикологічного інструментарію в дослідженні богородичних піснеспівів на матеріалі нотолінійних ірмологіонів;
- обґрунтувати полікультурний тезаурус богородичної гимнографії як засіб збереження та примноження духовних цінностей української нації.

Об'єкт дослідження – духовна культура України XI–XVII століть у контексті візантійських мистецьких впливів.

Предмет дослідження – богородична гимнографія як релігійно-естетичний і мистецький феномен.

Хронологічні межі дослідження визначені історико-культурним аспектом еволюції сакральної обрядовості із зосередженням на середньовічному періоді формування християнського обряду у Візантійській імперії, адаптацією у Київській державі та трансформацією у національній бароковій культурі України. Богородичну гимнографію розглянуто як комунікативний феномен і базовий чинник буття культури, зокрема української. Особливо виокремлено XVII століття, оскільки цей період найповніше відображає специфіку духовної парадигми української культури.

Методологічна основа дослідження. Складність і багаторівневність об'єкта дослідження зумовили застосування комплексу принципів загальнонаукового й специфічного характеру, взаємодоповнюваність яких забезпечила об'єктивність і достовірність результатів дослідження. Тому методологія праці має комплексний характер і базується на поєднанні принципів культурологічного, історико-типологічного, герменевтичного, мистецтвознавчого, філологічного та естетичного досліджень.

Аналіз формування богородичної гимнографії та її еволюціонування в межах християнського ареалу визначає основні засади дослідження:

– принцип *міждисциплінарності*, який є важливою методологічною парадигмою роботи та інтегруючим чинником цілісного осмислення досліджуваного матеріалу, зафіксованого у численних джерелах із різних галузей гуманітарних знань;

– *культурологічний* підхід, зумовлений актуальністю комплексного дослідження культури як середовища буття людини. Пріоритетність середньовічного періоду в пропонованому дослідженні дозволяє виокремити релігійне осердя цієї доби, що визначило ціннісно-естетичний і комунікативний виміри богородичної гимнографії, а принцип *історико-культурного* дослідження текстів богородичної гимнографії дав змогу глибше осягнути богородичну образність та її трансформацію у вимірах духовної культури України. На цій основі в процесі дослідження еволюції богородичної теми застосовуємо *генетичний* метод, що дає змогу простежити етапи формування матеріалу згідно зі змінністю його характеристик у різних культурних зрізах, зокрема, у візантійський період, а згодом Києво-Руський та ранньомодерний, а також *герменевтичний* метод у тлумаченні богословських текстів.

Застосування загальнонаукових історичного й логічного методів допомогло відобразити непростий алгоритм розвитку літургійного матеріалу, який, з одного боку, декларував канонічність і усталеність традиції, а з іншого, виявляв еволюціонування й динаміку окремих складових. Це пов'язано із специфікою богородичної гимнографії, в якій поєднуються словесна і музична компоненти, диференційоване дослідження

яких визначає застосування *системного*, а водночас і *комплексного* підходів.

У виявленні передумов зародження й формування засадничих прикмет півного сакрального мистецтва, що рефлексувало у площині первісних культових уявлень, використовуємо *феноменологічний* метод, який визначає звернення до первісного досвіду функціонування явища. *Семіотичний* метод реалізується завдяки прочитанню словесних «знаків» і сприяє глибшому пізнанню змісту богородичних текстів, дозволяє повніше осмислити втілення образу Богородиці семантичними поетичними засобами. Натомість мистецтвознавчий контекст дисертаційної роботи визначає можливість більш широкого трактування цього явища включно з його складовими в межах художньо-естетичної сфери.

Контекстуально-аналітичний метод сприяє аргументованому й різнобічному розкриттю заявленої проблематики. В цьому контексті у дисертації проведено докладний аналіз вибраних богородичних піснеспівів із застосуванням комплексного дослідження матеріалу. В дослідженні текстів використано *герменевтичний* метод їх інтерпретації та смислової диференціації в загальній композиції. Аналітичні спостереження над мелодикою базуються на використанні *музично-теоретичного* методу.

Зазначені особливості богородичної тематики вимагають також застосування *системно-структурного* методу для встановлення інформаційно-рецептивних зв'язків між розділеним у часі функціонуванням богородичного сакрального півного репертуару. Тому застосовуємо метод *абстрагованого ототожнення*, що дозволяє визначити й узагальнити найсуттєвіші характеристики явища, що вивчається. Також використовуємо *компаративний* метод, що став переконливим фактором у цілісному осмисленні задекларованого матеріалу і підтвердженням неперервності розвитку української культури впродовж століть.

Теоретичною основою дисертації стали:

- праці з філософії та естетики, культурно-історичного спрямування (Ф. Шеллінг, Г. Гегель, Й. Гердер, К. Юнг, Ф. Ніцше, Й. Гейзінга, Г. Гайдегер, К. Закс, О. Лосєв, В. Татаркевич, Е. Фубіні, Жак ле Гофф, Дж. Сантаяна, В. Бичков, П. Дюмулен, П. Євдокимов, У. Еко, Е. Кассірер, І. Ляшенко, С. Квіт, С. Кримський, С. Лангер, Д. Лауенштайн, К. Лемке, І. Лепп, В. Личковах, М. Мак-Люен, О. Маркова, І. Богін, П. Герчанівська, Г. Надь, О. Рощенко, В. Шейко, В. Шульгіна, Р. Голік, Р. Штейнер, В. Чернець), що відображають динаміку історико-культурних та філософських тенденцій формування християнського світогляду;

- історичні дослідження зарубіжних (Е. Вінтер, Ф. Дворнік, Вл. Серчик) та українських вчених (І. Лисяк-Рудницький, І. Крип'якевич, І. Шевченко, О. Прицак, М. Брайчевський, Я. Дашкевич, Я. Ісаєвич, С. Франклін, Н. Яковенко), що визначили специфіку входження України-Русі до греко-візантійського культурного ареалу;
- дослідження в ділянці візантинології зарубіжних (Ж.-Б. Пітра, В. Кріст, К. Крумбахер, Е. Веллес, К. Тільярд, Т. Георгіадес, К. Леві, О. Странк, Р. Палікарова-Вердей, Кр. Ганнік, Г. Вольфрам, Г. Маєрс, К. Флорос, Е. Фольєрі) та українських науковців (О. Патрицький, о. П. Крип'якевич, В. Бирчак, В. Залозецький, М. Залеський, І. Шевченко);
- філологічних і лінгвістичних студій слов'яно-руської гимнографії (В. Ягіч, О. Калужняцький, В. Перетц, С. Смаль-Стоцький, К. Кисилевський, І. Огієнко, Д. Ліхачов, Р. Піккіо, Л. Жуковська, Г. Прохоров, Л. Таруашвілі, М. Йовчева, Д. Крістіанс, Р. Кривко, В. Крисько, Л. Матейко, М. Муліч, М. Моміна, М. Мур'янов, Н. Нечунаєва, А. Пентковський, Г. Попов, Г. Роте, Кр. Станчев, С. Темчін, Л. Щеголева, Л. Дубровіна, В. Василик, Є. Верещагін, О. Кожушний);
- дослідження шляхів адаптації церковного співу в Києво-Руську добу (Д. Разумовський, В. Металлов, І. Вознесенський, П. Бажанський, В. Сокальський, С. Смоленський, Т. Пасічинський, А. Преображенський, М. Грінченко, Ф. Шешко, Е. Кошмідер, Б. Кудрик, І. Гарднер, М. Антонович, М. Велімірович, В. Беляєв, М. Успенський, Ю. Келдиш, П. Маценко);
- літургійно-богословські праці (С. Булгаков, О. Клеман, П. Луїджі, Й. Мейєндорф, К. Нікольський, М. Скабалланович, В. Соловійов, П. Крип'якевич, М. Успенський, П. Флоренський, Й. Валашек, К. Керн, О. Мень, Ю. Федорів, О. Шмеман, П. Галадза, А. Чировський, Ю. Аввакумов, В. Рудейко, О. Кіндій), що розглядають питання функції гимнографії в богослужінні;
- літературознавства, мовознавства, історичної поетики (К. Крумбахер, І. Франко, Ф. де Сосюр, В. Перетц, В. Щурат, І. Качуровський, Д. Ліхачов, Р. Якобсон, М. Гаспаров, М. Коцюбинська, Е. Курціус, Д. Наливайко, Г. Нудьга, А. Содомора, Б. Снелль, М. Топоров, Б. Успенський, О. Фрейдєнберг, І. Франк-Каменецький, В. Німчук, Н. Фрай, Н. Пилип'юк, Л. Довга, І. Бондарєвська, Т. Лучук);
- історії та поетики української літератури Бароко (М. Грушевський, М. Возняк, О. Білецький, Д. Чижевський, В. Крєкотєнь, О. Мишанич, Л. Сазонова, І. Ісиченко, Л. Ушкалов, В. Шевчук, М. Суліма, Б. Крїса, О. Александров, Є. Джиджора, Г. Дидик-Меуш, В. Коптілов, Т. Левченко-Комісаренко, О. Матушек, Д. Сиройд, О. Яковина);

- праці з проблем історії та аналізу церковної музики російських науковців (Ю. Арнольд, І. Вознесенський, Б. Асаф'єв, М. Успенський, М. Бражников, С. Скребков, Л. Мазель, В. Цуккерман, В. Протопопов, В. Бобровський, Н. Горюхіна, А. Кручиніна, Н. Серьогіна, Т. Владишевська, І. Лозова, Г. Алексеєва, Н. Єфімова, М. Казанцева, Є. Плетньова, Г. Пожидаєва, І. Шеховцова) та українських (Б. Кудрик, Ф. Стешко, М. Антонович, А. Ольховський, В. Витвицький, О. Шреєр-Ткаченко, Н. Герасимова-Персидська, О. Цалай-Якименко, М. Загайкевич, Л. Пархоменко, Н. Боярковський, Л. Корній, Ю. Ясіновський, О. Козаренко, Ю. Медведик, О. Шевчук, І. Задорожний, О. Зосім, О. Прилепа, О. Путятицька, В. Зінченко, І. Чижик), що сприяли формулюванню проблем, які потребували досліджень давньої української сакральної монодії в аспекті її греко-візантійських витоків та закономірностей внутрішньої музично-поетичної форми.

Джерелами дослідження слугували: літургійні книги, нотолінійні ірмологіони та інші пам'ятки давньої української літератури, що зберігаються у фондах: Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника; Бібліотеки Українського католицького університету та Інституту церковної музики УКУ у Львові; Бібліотеки Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка; Бібліотеки Інституту славістики Вюрцбурзького університету ім. Юліуса Максиміліяна та Бібліотеки Інституту Східних церков м. Вюрцбург (Німеччина). А також стародруки й рукописні нотолінійні ірмологіони, серед яких: Львівський стародрукований антологіон 1694 року; рукописні Львівський ірмологіон кінця XVI ст., Любачівський ірмологіон 1674 р.

Наукову новизну дослідження визначає пріоритет комплексного осмислення богородичної гимнографії як національного духовно-мистецького явища, невід'ємного від культурних надбань України. Відтак у дисертації *вперше*:

- осмислено засади феномену богородичної гимнографії в контексті розвитку європейської культури;
- визначено сутність візантійської гимнографії як базисної опори християнського обряду, сформованого на тлі соціокультурних умов та естетичних уявлень Середньовіччя;
- систематизовано наукові праці й розкрито проблематику наукового дискурсу, зосередженого довкола історико-культурних процесів формування та розвитку візантійської гимнографії;
- виявлено наукові здобутки зарубіжних і українських медієвістів в ділянці аналізу сакральної монодії;

- охарактеризовано богородичну гимнографію як окрему жанрову систему у структурі християнського обряду;
- розкрито специфіку еволюції жіночих постатей від міфологічних вірувань до образу Богородиці у християнстві;
- виявлено семантичні механізми взаємодії давніх культур у процесі формування богослов'я богородичної теми у гимнографії Східної Церкви;
- увиразнено місце богородичних піснеспівів з позиції ієрархічної структури літургійних збірників Києво-Руської доби;
- з'ясовано присутність текстів богородичної гимнографії у літературних творах XI–XVII століть, що суттєво вплинуло на формування національної писемної творчості;
- визначено форми синтезу мистецьких і світоглядних елементів дохристиянського періоду у змісті і структурі текстів богородичної гимнографії;
- сформовано концепцію стратегії залучення базового термінологічного апарату гуманітарних дисциплін до вивчення богородичної гимнографії;
- виявлено музично-риторичні моделі у вербальних текстах богородичної гимнографії;
- розроблено методологічну базу аналітичного комплексу, що передбачає залучення лінгвістичного і музикологічного інструментарію у дослідженні богородичних піснеспівів на матеріалі нотолінійних ірмологіонів XVII ст.;
- обґрунтовано сутність богородичної гимнографії як національно-культурного феномену і синкретичного мистецького явища.

Уточнено:

- характерні маркери поняття *виміру* у розвитку духовної культури України XI–XVII ст.;
- трактування богородичної гимнографії як позника тяглості розвитку традиції від греко-візантійського періоду до українського Бароко, що дозволяє поглибити і простежити витoki національної культури від античності і середземноморського культурного ареалу;
- інтегральну методологічну базу аналітичного комплексу, що передбачає залучення літургійного, філологічного і музикологічного інструментарію в процесі дослідження богородичних піснеспівів на матеріалі нотолінійних ірмологіонів.

Набуло подальшого розвитку:

- дослідження еволюції богородичної гимнографії, що в межах гуманітарного дискурсу інспірує взаємодію літургійних, мистецьких і

вербально-комунікативних характеристик;

- обґрунтування аналітичних засад дослідження монодійних богородичних піснеспівів у контексті співдії богословського змісту і музично-поетичної композиції богородичних піснеспівів.

Теоретичне значення отриманих результатів. Матеріал дисертації має концептуальне значення для подальшого поглиблення уявлень про знаковість богородичної гимнографії у сакральному обряді й українській культурі. Робота суттєво розширює існуючу джерельну базу для подальших досліджень у цій царині і пропонує власну методологію аналізу української сакральної монодії як важливої ланки національного мистецтва. Запропонована концептуальна модель історико-культурного розвитку тематики богородичних піснеспівів дає можливість дослідити важливу складову української культури, сформованої на основі семантики християнського мистецтва.

Матеріал дисертації, її основні положення і висновки можуть бути використані в подальших дослідженнях питань теорії й історії світової та української культури. Отримані результати можуть використовуватися в процесі викладання низки навчальних дисциплін, зокрема культурології, історії мистецтв і художньої культури, історії музики, а також у підготовці монографій, підручників, навчальних посібників, навчально-методичних програм, тематика яких дотична до теми дисертації.

Дисертаційні матеріали можна використовувати в наукових розробках із питань медієвістики, філології, історії церковної музики та суміжних видів мистецтв. Результати дослідження важливі для застосування у процесі студій літургії, богослов'я та історії християнської культури, у вивченні творчості візантійських гимнографів, українських барокових поетів та композиторів. Матеріали дослідження стануть у нагоді при подальших студіях української духовної культури.

Практичне значення дослідження полягає в можливості його використання в навчальних курсах вищої школи: «Історія музичної культури України», «Музична культурологія», «Історія світової культури», «Історія музики» «Історія української культури», «Історія української музики», «Літургіка», «Сакральне мистецтво»; у розробці відповідних розділів посібників з історії української культури, медієвістики, доповненні змісту освіти фахівців із культурології, філософії, релігієзнавства, загальної історії та історії й теорії музики, літератури у ВНЗ; у виконавській практиці хорових колективів.

Матеріали дослідження впроваджені в навчальні курси: «Історія української музики», «Історія літургійного співу», «Філософія музики», «Музична естетика», «Богослов'я музики», «Музична палеографія».

Окремі питання дисертації актуалізувалися на організованих і проведених за ініціативою автора науково-методичних семінарах і лекціях в Інституті літургії Українського католицького університету у Львові, у Регентському інституті в Перемишлі (Польща) для слухачів дяко-регентських програм у Львові, Варшаві, Унівській лаврі (2007–2015 рр.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним науковим дослідженням. Усі опубліковані праці автора за темою дисертації написані без співавторів. Висновки й положення наукової новизни одержані самостійно.

Апробація результатів дослідження. Дисертація пройшла апробацію на кафедрі музичної медієвістики та україністики Львівської національної музичної академії ім. М. В. Лисенка (протокол № 4 від 4 лютого 2017 р.).

Основні положення і висновки дослідження було викладено у публічних виступах автора на щорічних звітно-наукових конференціях кафедр ДВНЗ «Львівська національна музична академія ім. М. В. Лисенка», наукових сесіях Музикознавчої комісії Наукового товариства ім. Шевченка (НТШ), на міжнародних, всеукраїнських, регіональних науково-теоретичних конгресах, конференціях, семінарах, симпозіумах, форумах в Україні й за кордоном. Серед них найважливіші: «Wielki tydzień w kulturach pogranicza chrześcijaństwa wschodniego i zachodniego» (Warszawa, 2006); «Interpretation of the Word in Liturgical Books and the Problems of Postmodern Philosophy / Радикальне православ'я: християнська відповідь постмодерній культурі» (Львів, 2006); «Galizien als Fokus europäischer Kulturströmungen» (Вюрцбург, Німеччина, 2006); Міжнародна конференція з історії церковної монодії та гимнографії (Львів, 2007, 2009, 2011, 2013, 2015); «Internationale wissenschaftliche Tagung Theorie und Geschichte der Monodie» (Відень, 2002, 2008); Міжнародна наукова конференція «Мирослав Антонович і його доба» (Долина, 2010); Міжнародна наукова конференція «Львівська братська школа: тексти і контексти (до 420-річчя *Просфоними*)» Львів (2011); «Філологія і музична медієвістика в університетській освіті» (Львів, 2012); «Агіографія преп. Нестора Печерського» (Харків, 2013); Міжнародна конференція «Українсько-польські музичні зв'язки в контексті європейської культури» (Львів, 2013); Міжнародна наукова конференція «Кирило Транквіліон Ставровецький – проповідник Слова Божого» (Львів, 2015); «Sacrarium. Composers forum of sacred music» (Львів, 2015); *Sacrarium. Composers forum of sacred music. Ivan Franko National University of L'viv. Faculty of Culture and Arts* (Львів, 2015); IX Міжнародна наукова конференція *Візантійсько-слов'янська гимнографія та церковна монодія*

(Львів, 2015); Wpływ Ślązaków na kształtowanie kulturowo-społecznego oblicza Lwowa w XIV–XVII wieku // Tradycje Śląskiej kultury muzycznej (Wrocław, 2016); Міжнародна наукова конференція «Палладіо: вплив у Східній Європі» (Львів, 2016); Українсько-Швейцарський симпозиум «Григоріаніка і візантійська монодія» (Львів, 2017).

Дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата мистецтвознавства «Вибрані осмогласні жанри української сакральної монодії» за спеціальністю 17.00.03 «Музичне мистецтво» захищено 25 січня 2005 р. у Львівській державній музичній академії Міністерства культури України; її матеріали в тексті докторської дисертації не використовуються (окрім окремих пам'яток спільної для досліджуваного періоду джерельної бази).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладено у монографії «Перло многоцінне: музично-поетичний світ богородичної гимнографії» (2014), 52 публікаціях (з них 17 статей у фахових виданнях, затверджених МОН України, 7 – за кордоном, 1 – у фаховому виданні України, включеному до міжнародних науково-метричних баз). Усі опубліковані матеріали одноосібні.

Структура дисертації зумовлена метою, завданнями, послідовністю та логікою вирішення наукових завдань дослідження. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, дванадцяти підрозділів, висновків, списку використаних джерел і літератури (482 позиції, з них 50 іншомовних), додатку. Повний обсяг дисертації 450 сторінок, з них основного тексту 380 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету і завдання, виокремлено об'єкт і предмет, проаналізовано стан наукового опрацювання проблеми, розкрито наукову новизну, теоретичне і практичне значення одержаних результатів, визначено методологічні принципи дослідження, подано інформацію про структуру й обсяг дисертації.

Розділ 1 «БОГОРОДИЧНА ГИМНОГРАФІЯ ХРИСТИЯНСЬКОГО ОБРЯДУ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ» складається з трьох підрозділів, в яких розглянуто проблематику і стан дослідження богородичної гимнографії греко-візантійського обряду в культурологічному аспекті наукового пошуку, підтвердженого науковим дискурсом та історіографічними матеріалами.

У **підрозділі 1.1 «Богородична гимнографія як жанрова система сакрального мистецтва: культурологічний аспект»** представлено

унікальний здобуток духовної культури людства, зосереджений в межах візантійського християнського обряду із виокремленням богородичної теми. Особливе значення образу Пресвятої Матері засвідчує численний ряд святкових богослужінь і тематичних гомілій, що, разом із переказами євангелістів, заклало підґрунтя для формування богородичної гимнографії. Прославленням та молитовним зверненням до Богородиці з проханням про заступництво, традиційно доповнювалися чисельні літургійні жанри, великі та малі цикли чи окремі служби. На цій основі поступово вибудувався об'ємний комплекс богородичних співаних текстів, про що свідчить монументальний каталог інципітарію богородичної гимнографії, укладеної Кр. Ганніком, П. Планком і К. Луцкою «*Incipitarium Edition Theotokia. Index hymnorum graecorum. Index hymnorum slavicozum*». Все це багатство наприкінці X століття разом із візантійським обрядом було перенесене до Київської держави, формуючи її новий культурно-цивілізаційний простір.

Образ Богородиці, довкола розкриття якого зосереджено весь комплекс богородичної гимнографії, є виразним носієм культурної пам'яті людства, в якому у стислій формі співіснують різні моделі та смисли, об'єднані в літургійній площині. Богослужбові потреби стали причиною активного розгортання жанрової палітри богородичних піснеспівів, які доцільно трактувати як окрему жанрову систему, що об'єднала тематично споріднені тексти. Важливою характеристикою такого визначення є також вихід за межі прямого літургійного призначення і функціонування в широкому спектрі мистецької культури різних епох – у малярстві, літературі, музиці.

Дослідження витоків формування жанру як канонічної моделі тривало впродовж століть, базуючись на основі історичної тягlosti, що стало основою для формулювання жанрової теорії, мотивованої ритуально-міфологічною природою людського мислення (О. Фрейденберг). Історичне розуміння жанрів трактувалося у їх постійній змінності відповідно до змін суспільно буття, що з часом надавало завершеності окремим художнім формам (Д. Ліхачов). Жанр трактували як індивідуально-типологічну системну єдність матеріалу, мови, поетики і стилю, зумовлених культурними функціями і контекстом комунікації, що визначило його вершиною єрархії структурних рівнів (С. Шип, О. Коменда). Окремо досліджувалися жанри з позиції сакральної приналежності (О. Шевчук), в межах ієрархічних рядів міні-, макро- і мета-циклів на основі *асоціативно-спорідненого тематизму* (Б. Шиндін).

Дослідження жанрової системи богородичних як форми комунікації з притаманною змістовною відкритістю і, разом з тим, могутньою кон-

центрованістю апелює до поняття «метамови», що виходить за межі літургійного призначення та об'єднує науки і зрізи культури (О. Рошенко). Це спрямовує сучасний науковий дискурс до міждисциплінарного напрямку досліджень богородичної гимнографії як визначного культурного явища, в якому поєдналися духовна знаковість богослов'я і виразовість музично-поетичного мистецтва.

У підрозділі 1.2 **«Проблематика богородичної гимнографії: джерельна база та історико-науковий дискурс»** з'ясовано основні напрямки досліджень богородичної гимнографії та сакральної монодії. Розглянуто праці зарубіжних та українських науковців з актуальних питань в ділянці медієвістичних студій, окреслено ряд питань, що впливають з особливостей досліджуваного матеріалу і пов'язані з культурологічним характером комплексу музикологічних, філологічних та богословських наук. Визначено найголовніші завдання наукового пошуку, представлено дослідницький інструментарій, усталено критерії систематизації і тлумачення отриманих результатів.

Активне зацікавлення гимнографією пов'язано з відкриттям у 1867 році її поетичної форми (Ж.-Б. Пітра), що в подальшому зумовило появу праць відомих візантиністів, які досліджували грецькі рукописні джерела (В. Кріст, П. Паранікас, Г. Бек, Е. Кошмідер, Е. Веллес, Кр. Ганнік, Г. Вольфрам, А. Достал, Е. Фольєрі, Г. Майєрс). Визначних успіхів у вивченні слов'яно-руських літургійних книг досягли російські та болгарські лінгвісти (В. Ягіч, Р. Якобсон, Д. Ліхачов, М. Мур'янов, М. Моміна, Г. Попов, Кр. Станчев, М. Йовчева, Є. Верещагін, Р. Кривко), а також українські (О. Калужняцький, С. Смаль-Стоцький, І. Огієнко, Ф. Шешко). В цьому контексті дослідження богородичної гимнографії було невід'ємним від цілого комплексу літургійних жанрів візантійського обряду. Окреме місце зайняли українські медієвісти, які зосереджувалися на дослідженнях нотолінійних ірмолоїв, особливостях лінійного запису і проблематиці аналізу сакральних піснеспівів, зокрема й богородичних (М. Антонович, О. Цалай-Якименко, Л. Корній, Ю. Ясіновський, О. Шевчук, О. Прилепа, О. Путятицька, В. Зінченко).

Глибоке дослідження історії розвитку власне богородичної гимнографії здійснив о. П. Крип'якевич у праці «Про Богородичну гимнографію у грецькій церкві» (1914), кожен з розділів якої послідовно підкреслює її особливу роль у літургійному обряді Східної Церкви. Надалі ця тема була поглиблена у наукових студіях представників різних шкіл і наукових зацікавлень: «Марійський культ на українських землях давньої польської держави» В. Щурата, «Пречиста Марія в українській музиці» А. Ольховського, «The Theotocos in Byzantine Hymnography» Кр. Ганніка,

«The First Marian Feast in Constantinople and Jerusalem» М. Фасслер, «Символ і структура тексту в творах марійного змісту в Україні другої половини XVII – початку XVIII ст.» О. Супрун, «La figura della Madre di Dio nella simbologia delle ufficiature delle feste Mariane dell'anno liturgico bizantino» с. Луїзи Цюпи, «Акафіст до Пресвятої Богородиці і херетизми як характерна риса цього гімнографічного жанру» О. Кожушного, «Символіка Богородиці у метатексті барокової літератури» О. Матушек.

Складність змісту та композиції богородичної гімнографії вимагає залучення міждисциплінарного дискурсу, зокрема, відзначено тісний зв'язок музикологічного аспекту з філологічними студіями (Р. Палікарова-Вердей, К. Ікономос, М. Муліч, Г. Алексеева), вплив риторики на текстову структуру (Е. Курціус, С. Аверінцев), співдія музичної морфології і квантитативної метрики (М. Велімірович, Т. Георгіадес, О. Цалай-Якименко), присутність смислової фігурності числа у композиції (Ю. Холопов, І. Пясковський, О. Шевчук). На основі широкого гуманітарного дискурсу формуються засади дослідження богородичної гімнографії, її розуміння як культурного феномену.

У **підрозділі 1.3 «Наукові концепції і методи дослідження візантійської гімнографії»** на основі наукових праць проаналізовано існуючі методологічні принципи (В. Шульгіна, О. Самойленко, О. Немкович, У. Еко, В. Шейко, Н. Кушніренко, Л. Ніколаєва) і визначено методи пошукової діяльності для отримання об'єктивної і систематизованої інформації. Відповідно визначено підходи й методи універсального, загальнонаукового та спеціального характеру, взаємодоповнюваність яких забезпечила об'єктивність і достовірність результатів дослідження, тому методологія праці має комплексний характер. Відзначено необхідність ширшого погляду на музичне мистецтво (Н. Герасимова-Персидська, Д. Баума, О. Зінькевич, С. Шип), а також врахування суміжних концепцій і систем, зокрема, літературних (Л. Акопян). Подібного методологічного підходу вимагає й оцінка богородичної гімнографії, оскільки зазначений матеріал активно функціонує в українській культурі впродовж століть. Тож постає питання визначення еволюції природи богородичної образності і специфіки її втілення в поетичних формах сакральних обрядів, а також загальних та специфічних характеристик жанрових форм, визначення структурних особливостей та аналітичних методів дослідження богородичних піснеспівів, зафіксованих в українських нотолінійних ірмологіонах доби Бароко. Наголошено на потребі залучення *міждисциплінарного* підходу у методиці вивчення епохальних явищ української культури, до яких вповні належить богородична гімнографія.

Підкреслено *ціннісно-естетичні* та *комунікативні* властивості богородичної гимнографії, ґрунтовані на засадах полікультурності, що скеровує до використання *культурологічного* і *феноменологічного* підходів, зумовлених актуальністю комплексного дослідження культури як середовища буття людини. Принцип *історико-культурної* реконструкції теми дав змогу глибше осягнути богородичну образність та її визначальне місце в українській культурі XI–XVII ст.

Застосовано загальнонаукові *історичний, генетичний та логічний* методи, що сприяли встановленню алгоритму розвитку богородичної гимнографії, а її внутрішня структура, базована на літературно-текстуальній і музично-інтонаційній основі визначила необхідність диференційованого дослідження із застосуванням *системного і комплексного* методів. Задля глибшого пізнання вербальної складової богородичних текстів використано *семіотичний і герменевтичний* методи, а також *музично-теоретичний* підхід задля проведення спостережень безпосередньо над мелодикою. Сукупність різних методів і принципів дослідження допомогло комплексно проаналізувати і представити богородичну гимнографію як духовний імператив української культури.

Розділ 2 «КРИСТАЛІЗАЦІЯ ХРИСТІЯНСЬКОГО СВІТОГЛЯДУ В САКРАЛЬНІЙ ОБРЯДОВІСТІ: ВІД ПРООБРАЗУ БЕРЕГІНИ РОДУ ДО ОБРАЗУ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ» складається з двох підрозділів, в яких розкрито шлях формування богородичної образності.

У підрозділі 2.1 **«Гендерний аспект дохристиянських вірувань: жіноче начало у міфології стародавнього світу»** простежується прадавній досвід сакральних обрядів, у яких поступово виокремлювався й формувалася образ жінки як зачинательки і берегині роду. Засвідчено схиляння прадавніх культів перед здатністю жінки до народження, що ототожнювалося з образом жіночого божества і першої богині – Все-світньої Матері. На цій основі було укладено багату міфологію, в межах якої формувалися виразні лексичні системи, що поступово перероджувалися в архетипи – мігруючі й проникаючі у сакральне віршування різних народів, а згодом – до поетичних текстів богородичної гимнографії. На цій основі підкреслено тяглість жіночої образності у пантеонах давніх цивілізацій, що випереджувало християнську символіку. Найвідомішими є єгипетська Ізіда, яка годує грудьми немовля Гора, що апелює до майбутнього образу Мадонни з немовлям; вавилонська богиня Іштар – небесна цариця й володарка землі; індійська Шакті, чий шлюб з богом Шівою визнавався містичним, оскільки богиня перебувала у дівочтві, зберігаючи духовний образ без жодного натяку на чуттєвість

і земну любов. В цьому контексті виокремлюється величезний пантеон божеств грецької культури, де виявляємо визначні жіночі постаті: Геру (богиня шлюбу і дітонародження), Артеміду (богиня плодючості), Афродіту (богиня любові), Гестію (хранителька сімейного вогнища), Афіну Палладу (богиня мудрості), Деметру (богиня матері-землі) тощо. Відгомін тих прадавніх часів знаходимо у християнській богородичній гімнографії, що зберегла численні епітети й метафори жіночого начала, закарбовані в образах довколишнього світу, у символах світла чи світил, у рослинному орнаменті, плодючому ґрунті, зрошеному полі, саду та його плодах.

Заакцентовано на кульмінації розвитку жіночого начала у старозавітніх переданнях, де в хроніках життя юдейського народу виокремлювалися славетні жіночі постаті. Переломна доба у Старому Завіті розпочинається з прославної пісні Маріам, що прозвучала в момент переходу ізраїльтян через Червоне море, продовжується в образах Девори, Рути, Юдити й Естери і досягає кульмінації в Пресвятій Матері, яка стає архетипом прообразу звершення Творіння (О. Клеман).

У підрозділі 2.2. «**Ствердження образу Пресвятої Матері людства у візантійському обряді**» досліджено генезу та шляхи розвитку богородичної теми у християнській літургійній поезії. Заакцентовано також на такій формі почитання Богородиці як освячення храмів, що було характерним для Візантії, а згодом і для Русі-України, про що свідчать літописи. Розглянуто багатогранність образу Богородиці, викристалізованого у гоміліях християнських апологетів, апокрифах, євангельських читаннях, що сукупно проявилось у чисельних текстах богородичної гімнографії. Разом із першими гімнографічними текстами відбувалося та поширювалася маріологічна доктрина, де наголошувалося на дівоцтві Марії після народження Христа (Ігнатій Антіохійський), на визнанні її матір'ю людства (Іринеї Ліонський) та утвердженні матір'ю Бога (Оріген, св. Амвросій, св. Василій Великий, св. Григорій Богослов).

Відзначено внесок Святих Отців, що заклали основи богородичної гімнографії: св. Єфрема Сиріна, св. Методія Патарського, Романа Сладкопівця, Йоана Дамаскіна, Косми Маюмського, а також найдавнішу форму прослави Богородиці – хайретизми (з гр. *радуйся*). Простежено за богословськими акцентами трактування Діви Марії як зразка ідеальної чистоти та образу істинної духовної краси (М. Кавасила), як досягнення вершини людського сходження роду прадавнього Адама (о. С. Булгаков) та досконалості Христа (О. Клеман).

Підкреслено особливий зв'язок між Божою Матір'ю та Святою Софією, що особливо відзначалося в Києво-Руський період як свято Божої

Премудрості та поєднувалося зі святом Успення (С. Аверінцев, С. Кримський). У такий спосіб духовний досвід християнства знайшов своє відображення і на українському ґрунті.

У Розділі 3 «**ВІДОБРАЖЕННЯ БОГОРОДИЧНОЇ ГИМНОГРАФІЇ В ЛІТУРГІЙНИХ ЗБІРНИКАХ ТА УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ XI–XVII СТОЛІТЬ**», що складається з двох підрозділів, досліджено місце богородичних піснеспівів у структурі літургійних книг Києво-Руської доби із подальшим проникненням у зміст та образне мислення барокової літератури.

У підрозділі 3.1 «**Місце богородичної гімнографії у структурі літургійних збірників Києво-Руської доби**» розглядається зміст літургійних книг, що за короткий час потрапили з Візантії до Київської держави, забезпечили повний цикл християнських богослужб, а також відкрили образно-символічний світ богородичної гімнографії.

Структура півчих збірників виявляє особливе місце в них богородичних празників та окремих богородичних жанрів, що розташовані в основних і додаткових розділах. У найдавніших руських кондакарях: *Типографському* (кін. XI – поч. XII), *Благовіщенському* (кін. XII–XIII), *Успенському* 1207 р., *Троїцькому* (поч. XIII) виявляємо додаткові богородичні свята (Покладення риз і поясу Пресвятої Богородиці), кондаки для вжитку на особливі потреби або окремі богородичні піснеспіви (стихири, воскресні тропарі з богородичними). Давні слов'янські кондакарі є свідченням інтенсивної адаптації візантійських елементів на Русі (Г. Маєрс), а характерний різножанровий додаток збірника трактовано як основу майбутнього нотолінійного Ірмологіона (М. Антонович, Ю. Ясіновський).

Найдавніші руські Мінеї XI ст. (*Мінея Дубровського, Путятина мінея, Львіна книга* та *Тріодь Мойсея Киянина* (XII–XIII)) також демонструють виокремлення богородичних піснеспівів, зокрема, богородичних тропарів 9-ї пісні канонів. На цій основі утворилася окрема група Богородичних канонів, а згодом літургійна книга Богородичник, яка використовується у слов'янській практиці з XIV ст. Досліджено також місце богородичної гімнографії у богослужбовому циклі Октоїха, що виразно простежуємо у структурі *Віденського октоїха* або кодекса *Ганкеништайна* XII–XIII ст., у структурі воскресної та буденної служб (М. Йовчева).

Відзначено поєднання Господської та Богородичної тематик у структурі пам'ятей тижневого (седмичного) літургійного кола, де по середах і п'ятницях згадуються Хрест і Богородиця, що вплинуло на створення жанру *хрестобогородичних*. Вже в найдавніших руських літургійних

книгах виявлено використання богородичних піснеспівів як мелодико-ритмічних моделей (*подобні*) для інших текстів (М. Моміна).

Відзначено, що активне дослідження богородичної гимнографії стало можливим завдяки активній видавничій та дослідницькій праці вчених-філологів. Це пов'язано з публікаціями пам'яток і вивченням церковно-слов'янської мови, дослідженням літературних жанрів із врахуванням аспекту впливу візантійської рукописної літератури, що активізувало вивчення власне слов'янської творчості. Все це багатство інспірувало розвиток українських літературних жанрів XI–XVII століть, в яких міцно вкорінилася не лише богородична тематика, але й широка палітра літургійної образності й лексичної виражальності гимнографії.

У підрозділі 3.2 «**Інтерпретація і форми проявів марійних образів і богородичних текстів в українській літературі XI–XVII ст.**» розглянуто форми проникнення богородичної теми у жанри української літератури зазначеного періоду. Підкреслено, що півчий літургійний репертуар Княжої доби, міцно закарбований у свідомості українців, і в подальші століття залишався пріоритетним. У цьому контексті гимнографію відзначено як ключ до розуміння змісту української барокової культури, як символу спадкоємності епох (О. Мишанич, К. Станчев, С. Кримський).

Підкреслено присутність гимнографічної лексики у *Слові о полку Ігореве*, *Повісті временних літ*, в *Повчанні* Володимира Мономаха, в *Слові о законі і благодаті* Іларіона, у творах Кирила Туровського (В. Бирчак, Д. Чижевський, І. Ісіченко). Відзначено важливу роль церковної поезії у розвитку книжного віршування, що проявилось у фразеологічних зворотах, тропях, які повторювалися у великій кількості в кантах, псалмах, молитовних піснях і віршах, що поставали протягом XVII–XVIII ст. (Ю. Медведик, О. Гнатюк, О. Зосім). Відзначено роль української освіти, що сприяла доброму знанню гимнографії і володінню духовними текстами (І. Франко). Виокремлено значення братських шкіл, в середовищі яких виховувалися провідники національної культури (Я. Ісаєвич). У цьому важливу роль відігравав невіддільний від церковного служіння, спосіб життя школярів, які опановували нотну грамоту і літургійний репертуар за ірмологіонами (О. Цалай-Якименко, Ю. Ясіновський).

Відзначаємо окремі вказівки на гимнографічні тексти як джерела літературної творчості. Так, відома практика цитування гимнографії у шкільній драмі, що пов'язувало цей жанр із біблійними сюжетами, підкреслювало орієнтацію митців на канон середньовічної монодії та тісні зв'язки з церковним богослужінням (Л. Корній, А.-М. Гаудано). Такий шлях проникнення літургійних текстів у світську творчість неодно-

разово відзначали філологи, зокрема, як метод вироблення «колективної літургійної пам'яті» (Л. Сазонова), або метод «перевіршовування» (М. Сулима).

Підкреслено особливе значення богородичної гимнографії, виявленої у літературній творчості відомих представників барокової доби – Івана Величковського, Дмитрія Туптала, Лазаря Барановича, Антонія Радивиловського, Йоаникія Галятовського, Івана Максимовича та багатьох інших, що дозволило підсумувати ряд символів Пресвятої Богородиці як «метатекст барокової літератури» (О. Матушек).

У Розділі 4 «**СИНТЕЗ СВИТОГЛЯДНИХ СИСТЕМ І МИСТЕЦЬКИХ МОДЕЛЕЙ У ЗМІСТІ ТА СТРУКТУРІ ТЕКСТІВ БОГОРОДИЧНОЇ ГИМНОГРАФІЇ**», який складається з трьох підрозділів, розглянуто визначальні засади формування поетичної структури літургійних текстів та їх взаємодію з мелодичним змістом.

У підрозділі 4.1 «**Сакральний мелос як відображення космології і богословської трансценденції**» вивчаються глибинні джерела формування музично-поетичних основ гимнографії, тісно пов'язаної з символікою сакральних значень та їх закріпленням у культових обрядах давніх цивілізацій. Ототожнення музичного звуку з божественним началом знаходимо в найдавніших філософіях Стародавнього світу, що надалі знайде відображення у трактуванні музики як моделі емоційного прояву людини (Й. Гердер, Ф. Ніцше, К. Юнг, Р. Штайнер, Ж.-Ф. Ліотар, О. Шмеман, С. Лангер).

Відзначено космологічне трактування музики християнськими апогетами (Климент Александрійський, Оріген, Августин, Йоан Златоустий, Ігнатій Богоносець), а всепроникність сакрального мелосу визнано засобом досягнення симфонії (*συμφωνία*) та краси світу (Діонісій Ареопагіт), а також шляхом до досягнення безсмертя.

Відзначено місце музики у філософських системах (Фалес, Анаксимандр, Анаксимен, Піфагор, Геракліт, Платон, Арістотель) та обрядова культура античності (Деметра, Діоніс, Аполлон), у єврейській обрядовій практиці з використанням інструментарію (О. Олесницький, М. Скабланович, К. Закс, А. Десницький, І. Гофман), у старозавітній екзегезі, де музика наділялася магичною силою, що характерне також і для античної міфології (Е. Фубіні, В. Татаркевич, Л. Таруашвілі). Простежено форми застосування інструментальної образності у греко-римській і старозавітній поезії, а також у гимнографії.

Виокремлено кульмінаційний період в еволюції музичного первня у пізньовізантійський період (доба *калофонічного* стилю XII–XIV ст.), відколи посилюється роль мелодики, використовується орнаментика,

ритмічне збагачення (Є. Герцман, М. Александрю). Це привело до створення півчих шкіл, нових типів півчих книг *Псалтикон*, *Асматион*, *Пападик*, вдосконалення нотації, виникнення поняття композитора (Йоан Гліка, Йоан Кукузель), написання теоретичних трактатів (Агіополітес), формування християнського вчення Григорія Палами, що піднесло людину на незвичайну висоту і надало твердої богословської основи справжньому гуманізму.

Досліджено процес поступового утвердження музики у християнському обряді на прикладі створення універсальної системи організації величезного корпусу гімнографії засобами музичного мислення – осмогласної системи, в якій поєдналися елементи античної теорії ладів і християнської богословії (Д. Разумовський, К. Тільярд, Е. Веллес, М. Велімірович, М. Антонович, Г. Алексеева). Універсальність осмогласної форми організації літургійного репертуару засвідчена її швидким розповсюдженням і засвоєнням як на Сході, так і на Заході, що й дотепер збережено у богослужбовому обряді.

У підрозділі 4.2 «**Специфіка і взаємодія віршових форм стародавнього світу в процесі становлення поетики візантійської гімнографії**» розкрито супутню музиці вербальну складову літургійних текстів, як форми візуалізації сакральних понять у гімнографії. Відзначено, що ранній період християнства зосереджувався на діалозі різних практик, які закладали фундамент нового світогляду і нової сакральної поезії: досвід єгипетської, арабської, сирійської та греко-римської літератури органічно поєднувався у творчості християнських гімнографів.

Виокремлено внесок у розвиток сакрального віршування грецької культури, у лоні якої формувалися засадничі риси поетики. Так, розвиваються поетичні жанри, що виконуються з музичним інтонуванням (епос, сольна лірика, елегія, ода, трагедія), де строфічність і метрика організують й удосконалюють форму. До кінця V ст. основою грецького вірша стали метричні схеми, що представляли ритмічні видозміни (дактиль, анапест, ямб, іонік, хоріямб, трохей), які вибірково застосовувалися у гімнографії.

Відчутним є вплив сирійського віршування, базованого на числі складів і семітської поезії із притаманним їй паралелізмом речень (А. Десницький, С. Баллок, М. Шидфар), а також композиції акростиха, що допомогло встановити авторство багатьох грецьких гімнографів (І. Добрев, Кр. Станчев, Г. Попов). Найдавнішим прикладом використання акростиха у слов'ян є «Константинова азбучна молитва» Константина Солунського, що вважається найстаршим слов'янським віршем (І. Франко). Алфавітний принцип побудови твору часто трапляється

в літературній творчості барокової доби, у творах із використанням богородичної образності (І. Величковський, Д. Туптало, Й. Максимович).

У контексті християнського вчення поетика сфокусувала увагу на таких поняттях як образ, наслідування, алегорія, знак, що сукупно відтворювали духовні світоглядні ідеї й будь-яке поняття наповнювали подвійним або навіть множинним значенням (С. Аверінцев, о. А. Чировський, о. П. Галадза). Це породжувало у пересічній людини вміння насолоджуватися образом, віднаходити у сакральних текстах прекрасні й симетричні фігури, що оживляють виразові форми, прикрашають стиль (У. Еко, І. Лепп, В. Бичков).

Творці християнської гимнографії надавали великого значення спільності символіко-алегоричної образності старозавітніх та новозавітніх текстів, в яких віднаходимо зразки різних поетичних прийомів: нагромадження однокоренових слів, тавтологічні сполучення, алогічні словосполучення, стилістичну гру слів (Д. Ліхачов). Такі засоби поетичного вислову переносили у позачасовий вимір і лише в ХХ столітті отримали наукове опрацювання (Е. Кассіер, Ж. Дерріда, М. Бахтін).

У підрозділі 4.3 «Втілення музично-риторичних моделей у вербальних текстах гимнографії» розглядаються методи аналітичних студій сакральної монодії представниками різних наукових шкіл, пропонуються нові методи дослідження богородичних піснеспівів з позиції впливу риторики на композицію сакрального мелосу. Відзначено, що навчання риторики стало основою давньогрецької школи, згодом цієї науки навчалися християнські проповідники (Василій Великий, Григорій Богослов, Йоан Златоустий, Августин), а руських півчих, які у XVII ст. творили нові літургійні тексти, називали «премудрими риторами».

Мистецтво риторики-красномовства спрямоване на досягнення максимальної виразовості поетичного тексту, тож базується на застосуванні яскравої поетичної образності, на використанні співзвучних слів і специфічних засобів: символів, троп, алюзій, цитувань, а також гармонійної композиції частин. Тому словесні конструкції і визначаються дослідниками монодії як основні елементи форми. Способи формотворення піснеспівів поєднуються з літературними способами «плетення слів», що полягає в розгортанні інтонаційних формул згідно поетичним тропам (А. Кручиніна, Т. Владишевська, І. Шеховцова).

Виокремлено значення висновків музикологічного порядку, зроблених філологами, які відзначали метричну адаптацію перекладних текстів до грецького оригіналу, що сприяло збереженню мелодики (А. Філонов-Гове); виявлено присутність *паронімів* – слів, які за своїм звучанням

схожі на інші слова, що дозволяло в процесі перекладу зберігати звукову та метричну відповідність з оригінальними текстами і, відповідно, й мелодіку (Є. Верещагін). Відзначено дотримання числа складів і поділу на речення, що також дозволяло використовувати мелодію грецького оригіналу при виконанні слов'янських текстів (М. Велімірович, Р. Палікарова-Вердей, М. Муліч, Д. Крістіанс). Підкреслено співдію ритму, мови і музики в історичній перспективі (В. Залеський Т. Георгіадес, Кр. Ганнік, О. Шевчук).

Аналітичні праці музикологів зосереджувалися довкола визначення функції словесного аналогу в мелодіці – поспівці, що трактувалася як інтонаційний знак і структурно-інтонаційна одиниця, чие розміщення визначало мелодичну форму і суть церковних гласів (Д. Разумовський, В. Металлов, Е. Веллес, О. Странк, К. Тільярд, М. Велімірович), а завдяки внутрішній співдії поспівкових опор визначалися ладові функції (М. Успенський, Г. Алексеева, Т. Владишевська), сформувалися поняття «ладотональності» (Є. Герцман) і звуковисотної ладовості (О. Цалай-Якименко). В такий спосіб увиразнювалися структурні елементи мелодики, що сприяли відображенню смислових акцентів літургійного тексту.

У Розділі 5 «БОГОРОДИЧНІ ПІСНЕСПІВИ ЯК КОМУНІКАТИВНА СИСТЕМА В КОНТЕКСТІ ЛІТУРГІЙНОЇ ФУНКЦІОНАЛЬНОСТІ (НА МАТЕРІАЛІ УКРАЇНСЬКИХ НОТОЛІНІЙНИХ ІРМОЛОГІОНІВ XVII СТ.)» розглядаються методи аналізу богородичних піснеспівів. Виокремлено вербальну складову як основу компонування змісту і загальної форми монодійних жанрів, що вимагає залучення наукового інструментарію суміжних гуманітарних дисциплін.

У підрозділі 5.1 «Діалогічність музично-поетичних конструкцій з позиції структурно-лінгвістичного аналізу богородичного тексту» зосереджено увагу на визначенні методів аналізу сакральної монодії на основі богородичного репертуару українських нотолінійних ірмологіонів XVII ст. Відзначено два напрямки досліджень, серед яких перший, пов'язаний із середньовічною формою невменного запису, тяжіє до виокремлення поспівкової структури мелосу, натомість другий, опертий на нотолінійний запис і, відповідно, на звукоряд, зосереджується в межах ладових і метроритмічних характеристик. Такий метод є аналогією до структурно-лінгвістичного дослідження тексту (Ф. де Сосюр), що скеровує до мовознавчої площини і наступних рівнів мовної структури: фонетичного, метричного, лексичного, морфологічного і синтаксичного. Це характеризує богородичну гімнографію як комунікативну модель збереження та передачі інформації, що вимагає певних правил композиції задля досягнення максимального ефекту висловлювання.

Дослідження богородичних піснеспівів в ірмолойному записі та лінійна транскрипція грецького оригіналу виявляє збереження послівного порядку слів в обох варіантах (ірмоси 1-ї та 3-ї пісень канону на Успення), що є характерним для гимнографії і важливим засобом збереження мелодики при перекладі. Тричастинність загальної структури підкреслюється на лексичному рівні, зокрема, завдяки розміщенню слів, поєднаних в межах трьох вертикальних колонок. Кожен з них укладений зі слів, які належать до різних частин мови (іменники, прикметники, дієслова), що увиразнило композиційну конструкцію. Відчутної барви ірмосам надає також *фонетика*, що базується на алітерації приголосних чи голосних, тож відчуваємо присутність *евфонії*, яка сприяє милозвучності мови і досягається шляхом повторення *фонем*: *преукрашена – память – поюще; славою – священна і славна – созивающе – славно прославися; вся – веселіє – вірняя, ти – твоя – тимпани – Твоєму*. Окремі приголосні трапляються лише у власних іменах: *Божією – Дїво – Маріам*, і в такий спосіб їх виголошення набуває особливо дзвінкої виразності (ірмос 1-ї пісні канону на Успення).

Цілісність тексту досягається також завдяки ізосилабізму (рівної кількості силаб), в такий спосіб укладається метрична сітка, що формує стійкий каркас піснеспівів. Водночас музична метрика завдяки «розспівуванню» окремих силаб узгоджує розбіжності, які виникали в силабіці у процесі перекладів з грецької (ірмоси 1-ї та 3-ї пісень). В такий спосіб узгоджується метричний пульс, що надає формі піснеспівів стрункості, виразності й краси.

Порівняння наголошених складів тексту і мелодичних акцентів, виявляє їх виразне узгодження: мелодика рухається в межах акцентованих силаб, що демонструють і грецькі оригінали. В окремих випадках виявляємо порушення слов'янської вимови у мелодиці української редакції, що є наслідком зберігання акцентів оригіналу: *пре-у-кра-шен-на – ле-пои-кл-мѣ-вѣ*. В основі мелодичного розвитку виявляємо комбінаторику декількох поспівок із сходженням до найвищих кульмінацій на найбільш значимих словах. Це свідчить про вчитування у літургійний текст і застосування різних можливих ресурсів для його відображення в мелодиці, а також переконує у близькості з грецьким оригіналом, що надає відчуття тягlosti з давньою літургійною практикою.

У підрозділі 5.2 «Співдія мелодико-інтонаційних і семантико-фразеологічних зворотів в архітектоніці богородичних піснеспівів» досліджено особливості форми богородичних піснеспівів, визначеної богословським змістом (богородичні догматики 1, 2, 5, 6 гласів). У піснеспівах переважає тричастинність із дотриманням послідовної зміни

характерних настроїв: звеличувально-описового, активно-дієвого і прославно-завершального, що в майбутньому визначило класичну форму (експозиція, розробка, реприза).

Загальна драматургія демонструє засоби античного віршування, побудовані на сув'язі горизонталей (ізосилабізм), вертикалей (кільоні) або паралелізмі двох речень, структура яких переносить акцент з кінця першого речення на початок другого. Виявляємо своєрідну «геометрію» протиставлення старозавітніх і новозавітніх символів (Купина – Дїва, Мойсей – Христос, Море – Непорочна), а також узгоджене розміщення частин мови і музичних поспівок, повторність яких у початкових та каденційних розділах увиразнює композицію (догматик 2 гласу).

Виявляємо пов'язаність використання вертикальних конструкцій (кільонів) з літургійним змістом піснеспівів, зокрема, із відображенням догмату про подвійну природу Христа-Боголюдини (богородичний догматик 6 гл.). Зазначене підсилюється завдяки застосуванню контрастного ладового забарвлення двох поспівок, комбінаторика яких формує загальну композицію. Варіантність і поступове ускладнення поспівок збагачує мелодику, розширяє масштаби кожного наступного речення, що пов'язано з текстом і апелює до наскрізності загальної форми. Змістовні акценти тексту виокремлюються за допомогою ладових мутацій, які підкреслюють певне коло образів і збагачують мелодику мінливістю ладового колориту, увиразнюючи епічний характер текстів (догматики 2 і 5 гл.). Увиразненню поетичного змісту також сприяють різні форми мелодичного розвитку – від мелодизованої силабіки до розлогої орнаментики, метроритмічна і звуковистотна змінність, домінування мелодичної повторності у різних варіантах і витримана система кадансів, що забезпечує цілісність форми. Виразна співдія мелосу й поетичного тексту не лише вибудовує струнку архітектоніку богородичних піснеспівів, а й підкреслює їх мистецьку вартість.

У **Висновках** сформульовані основні постулати роботи, що відповідають її проблематиці та загальній структурі. Сконцентровано увагу на результатах дослідження феномену богородичної гимнографії в контексті сакрального мистецтва греко-візантійського, слов'яно-руського та українського ареалів, де ключовим поняттям виступає унікальність творів цієї жанрової групи, особливості їх структурно-семантичних ознак, формат запотребованості в християнському обряді та вплив на культуру середньовіччя. Вирізняємо основні положення аналізу матеріалу, здійсненого в культурно-історичному і мистецтвознавчому аспектах.

1. Встановлено засади феномену богородичної гимнографії в розвитку європейської культури, сформованої на основі суспільно-естетич-

них передумов і соціокультурних чинників давніх цивілізацій. На основі язичницьких вірувань і старозавітньої спадщини постає нова християнська релігія – як нова якість спілкування з Богом, нові обрядові форми і джерела духовного пізнання. Чільне місце у християнській богословії займає Пресвята Богородиця, образ якої можна трактувати як феномен середньовічної культури і духовне осердя європейської цивілізації. У ньому узагальнено всі грані міфологічної свідомості, детермінованої психічними функціями людської душі, проявленої у численних культах і віруваннях аж до закріплення у візантійській гимнографії із подальшою рецепцією в Русі-Україні.

2. Окреслено місце візантійської гимнографії в християнському обряді на тлі естетичних пріоритетів середньовічної доби. В цьому процесі важливе значення мав розвиток поетичного віршування античності і середніх віків, що сукупно сформувало розгалужену систему західноєвропейської літератури із подальшим фокусуванням у ній гендерної проблематики. Такий ракурс зумовлено різнобічними напрямками інтерпретації богородичної теми, образне наповнення якої виходить за межі суто літургійного призначення і демонструє множинність літературного відображення семантико-семіотичного ядра образу жінки, а також нові технології прочитання й модифікації усталених традиційних зразків. Інваріанти образу Богоматері, акумульовані в текстах візантійської гимнографії, свідчать про сукупність стійких ознак, що, незважаючи на інтерпретації в різних мистецьких формах, зберігають ідейно-естетичну, змістовно-структурну і духовно-емоційну єдність, визначену значущістю Пресвятої Богородиці в синкретичній культурі християнського середньовіччя.

3. Увиразнено характерні маркери поняття *виміру* в розвитку духовної культури України з позиції проявлення богородичної образності в малярстві, літературі, музичному мистецтві XI–XVII століть. Поширення богослужбової практики зумовило органічне проникнення засад християнського сакрального мистецтва у різні ділянки національної культури, що визначило її духовний пріоритет.

4. Систематизовано основні концепції наукових здобутків зарубіжних та українських медієвістів у ділянці студій візантійської гимнографії. Виявлено, що сучасний гуманітарний дискурс визначає образ Богородиці найзнаковішим архетипом, закоріненим у колективній свідомості людства у формі універсальної моделі, виразного носія культурної пам'яті людства. З позиції історичної тяглості, ця тема набувала різних форм, еволюціонувала, поставала в множинності варіантів, проте залишалася інтерсуб'єктивно пізнавальною. У цьому контексті образ

Богородиці трактується як символ *метакультури*, в якому відбувається його трансценденталізація.

5. Обґрунтовано визначення богородичного репертуару як жанрової системи, що становить узагальнення вищого значення й пов'язано, насамперед, з величезним комплексом тематично споріднених піснеспівів. Богородична гимнографія представлена широким спектром жанрових різновидів, об'єднаних спільною тематикою та образністю, демонструє символічну лейтмотивність, інтегруючи воедино весь розлогий богородичний репертуар. Так формується концептуальне тематичне тло богородичних піснеспівів, об'єднаних за асоціативними ознаками й літургійною функціональністю, що дозволяє застосувати термінологічне визначення жанрової системи.

6. Виявлено специфіку еволюції жіночих постатей в контексті тисячолітньої трансформації архетипу жіночої образності від міфологічних вірувань і різних обрядів багатьох етносів до осмислення в лоні християнської богословії. В образі Богородиці відбулося переосмислення місця жінки не лише в сакральній площині, але й у християнському суспільстві. Усталення величезного корпусу богородичної гимнографії та її внутрішньої сотеріологічної значущості демонструє процес поступового руйнування христоцентричної моделі бачення світу, увиразнюючи комунікативну функціональність образу Богородиці як посередника між людиною і Господом. У цьому процесі відбулася певна зміна координат, згідно з якими образ жінки набув аксіологічної повноти та утвердився як джерело ціннісних норм і зримий образ ідеалу в протистоянні злу й надії на майбутнє спасіння. Цим пояснюється залучення богородичних піснеспівів до всіх сфер літургійного служіння, що й дає підстави визнати богородичну гимнографію культурним феноменом, свідченням високої емоційно-інтелектуальної концентрації й комунікативності.

7. Встановлено місце богородичних піснеспівів у структурі літургійних збірників Києво-Руської доби (Кондакар, Октоїх, Мінея, Ірмологіон), які задемонстрували переосмислення успадкованих греко-візантійських богослужбових форм. Богородичні жанри знайшли своє місце в окремих службах, у додаткових розділах, вони виконують завершальну функцію різних жанрів і циклів, а також різних жанрових груп. В окремих випадках богородичні піснеспіви зафіксовані разом із невменною нотацією. Таким чином, структура літургійних книг Княжої доби підкреслює особливий статус богородичних піснеспівів, що пояснює активне проникнення богородичної образності в різні ділянки української культури.

8. Простежено форми відображення богородичної образності у зразках національної літературної творчості XI–XVII століть. На прикладі порівняння текстів гимнографії та жанрів давньої української літератури переконуємось у виразній спадковості богородичної образності й символіки, мовних зворотів та інших поетичних елементів, які поступово набувають значення мистецьких архетипів. Переконуємось, що специфіка феномену Богородиці, образ якої в різноманітних інтерпретаціях формує своєрідні моделі, усталено в богородичній гимнографії, звідки й запозичувалися формальні прийоми, семантичні і лексичні моделі. Все це міцно пов'язало українське Середньовіччя й Бароко, що стало особливою рисою національної культури і визначило шляхи розвитку української літератури на подальші століття.

9. Сформульовано концепцію стратегії залучення базового термінологічного апарату гуманітарних дисциплін до студій богородичної гимнографії. Визначено пріоритетність вербальної складової, що пов'язано, насамперед, із літургійною функціональністю. На цій основі простежується особлива виразність текстів, побудованих на засадах риторичних прийомів конструювання, а також відповідного узгодження мелодичних конструкцій. В такий спосіб богородичні піснеспіви постають досконалим комунікативним засобом, що сприяє розкриттю основ християнського вчення. Зазначене апелює до необхідності врахування поетичних принципів конструювання жанрів. У цьому контексті вирізняється паралелізм поетико-мелодичної структури богородичної гимнографії, в основі якої простежується співвідношення основної одиниці мовних засобів – слова і мелодико-інтонаційного звороту (поспівки) як одиниці структури мелодичного тексту. Кожне слово містить багатство нюансів і відтінків в контексті образного мислення, функціонуючи на семантичному і лінгвопоетичному рівнях, що сукупно використовувалося для відображення ідей богословського тексту. Натомість, у лінійному записі українських ірмологіонів поруч із текстом, достовірно відчитується інформативно-естетичний контекст мелодики.

10. Визначено засадничі композиційні моделі поетичної структури богородичної гимнографії, інспіровані тривалим діалогом дохристиянських обрядів і соціокультурних чинників, які закладали фундамент нового світогляду. Особливу роль відіграла грецька культура, в лоні якої формувалися засадничі риси поетики, також відчутним є вплив сирійського віршування й семітської поезії. Цей досвід проявився у змісті й композиції християнської гимнографії, визначальною рисою якої стало співане виконання, що потребує відповідної організації і також скеровує до усвідомлення віршової природи текстів. Це є важливим аргументом

на користь залучення до аналітичних студій поетичної компоненти і засад лінгвістики, що, за чіткою формулою Т. Георгіадеса стосовно сфер досліджень давніх музичних систем, узгоджується у співдії: «ритм – мова – музика». Таке формулювання підкреслює наявність співвідношення поезики й мелодики літургійних текстів, а також уможлиблює засоби збереження мелодики грецьких оригіналів. Йдеться також про сукупність стилістичних ознак, що визначають своєрідність драматургії богородичних піснеспівів та привертають увагу до їх внутрішньої будови із специфічною системою компонування елементів.

11. Вибудовано аналітичний комплекс, що передбачає співдію лінгвістичного й музикологічного інструментарію в дослідженні богородичних піснеспівів на матеріалі нотолінійних ірмологіонів. Визначено співіснування двох напрямків досліджень, перший з яких пов'язаний із середньовічною формою невменного запису і скеровує до виокремлення поспівкової структури мелосу, натомість другий зосереджений на звуко-ряді, що дозволяє оперувати різноманітними формами співвідношення звуків із виокремленням ладової та метроритмічної констант. Такий метод є аналогією лінгвістичного дослідження тексту, що включає різноманітні складові, зокрема семіотичний аналіз, структурну лінгвістику, фонетику як звукову складову мови (евфонія), морфологію, синтаксис, до компетенції яких входять вивчення ритму, паралелізму (повторюваності), алітерації, асонансів, що можна співвіднести з елементами музичного тексту. П'ятилінійна нотація забезпечила значне прискорення в опануванні такими суто музичними елементами, як звуковисотність, лад і ладова перемінність, опорні тони, музична ритміка й метрика (часомірність), музична форма та її елементи (мотив, поспівка). На цій основі в структурі богородичних піснеспівів виявляємо виразні музично-поетичні паралелі.

12. Простежено виразні форми мелодичного розвитку богородичних піснеспівів, що проявляється в різних аспектах вираження: у змінності мелодизованої силабіки розлогою орнаментикою, чергуванні ритмічного дрібнення й ущільнення тривалостей, відповідності окремих мелодичних побудов чітким метричним схемам, мінливості ладового забарвлення, змінності напрямків звуковисотної лінії, градаціях динаміки мелодичного руху тощо. Зосередження тематичного інтонаційного матеріалу найчастіше сосстерігаємо в експозиційних побудовах, де експонується основна ідея літургійного змісту і водночас головні інтонаційні зерна для подальшого розвитку. Важливу роль у побудові струнких музичних структур відіграє система кадансів, що членують композиційні побудови та надають завершеності її окремим розділам. А головну

роль у драматургії богородичних піснеспівів відіграє принцип повторності – від буквальної до варіантної, що забезпечує цілісність загальної форми.

13. Обґрунтовано полікультурний тезаурус богородичної гимнографії як засобу збереження та примноження духовних цінностей української нації. На основі активного проникнення богородичної образності у виміри української культури XI–XVII століть сформувався яскравий мистецький феномен, що забезпечив її подальший розвиток і повноцінне партнерство в християнському європейському просторі. А принциповою категорією системи жанрів богородичної гимнографії стала наявність ціннісного внутрішнього критерію, визначеного доміантним положенням «вертикального» вектору духовної зосередженості, спрямованої на комунікацію з Господом. У цьому прочитується незмінне трактування образу Матері Христа як носія «стрижневих» основ людського духу, що залишається ідеалом в інтерпретаціях різноманітних художньо-світоглядних систем, сформованих на основі ціннісних категорій: любові й милосердя, мудрості й краси, радості й утіхи, що надихає людство на реалізацію творчого потенціалу як у теоцентристських, так і в антропоцентристських пошуках, у розкритті в мистецьких творах нових граней цієї одвічної і величної теми.

Самостійне наукове значення мають бібліографічні джерела дослідження, де вперше в повному обсязі подано літературу з окресленої проблематики, а також праці авторки, що є завершеними варіантами концепції феномену богородичної гимнографії. Ця жанрова система збагачує потенціал сучасного наукового простору і є здатною суттєво розширити наші знання й уявлення про можливості інтерпретації літургійного матеріалу в межах музикознавчого прочитання. Це поглиблює й увиразнює контекст богородичної тематики як прототипу гендерної моделі в колі сучасної культурологічної проблематики й надає орієнтири іншим мистецьким галузям, дотичним до медієвістики.

ПУБЛІКАЦІЇ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія

1. Сиротинська Н. І. Перло многоцінне: музично-поетичний світ богородичної гимнографії / Н. Сиротинська. – Львів: Видавець Тетюк Т. В. – 2014. – 334 с.

Рецензія: Кияновська Л. О. Рецензія на монографію Наталії Сиротинської «Перло многоцінне: Музично-поетичний світ богородичної гимнографії» / Л. О. Кияновська // *Українська музика*. Щоквартальник

ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2016. – Ч. 2. – С. 121–123; Зінків І. Я. Рецензія на монографію Наталії Сиротинської «Перло многоцінне: Музично-поетичний світ богородичної гимнографії» / І. Я. Зінків // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2017. – Ч. 3. – С. 142–144.

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Сиротинська Н. І. Ірмоси воскресних канонів та їх літургійно-богословська основа / Н. Сиротинська // *Musica humana*. Наукові збірки ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2005. – Вип. 10. – С. 101–112.
3. Сиротинська Н. І. Біля витоків греко-візантійської гимнографії та церковної монодії / Н. Сиротинська // *Київське музикознавство*. Культурологія та мистецтвознавство. НМАУ ім. П. І. Чайковського, Київський інститут музики ім. Р. М. Глієра – Вип. 36. – Київ, 2011. – С. 10–18.
4. Сиротинська Н. І. Мирослав Антонович як музиколог-медієвіст / Н. Сиротинська // *Musica humana*. Наукові збірки ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2010. – Вип. 23 – С. 61–72.
5. Сиротинська Н. І. Українська сакральна монодія у європейському просторі / Н. Сиротинська // *Музикознавчі студії*. Наукові збірки ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Вип. 26. – Львів, 2012. – С. 23–34.
6. Сиротинська Н. І. Богородичний репертуар у літургійних рукописах Київської Русі / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка – Ч. 2 (4). – Львів, 2012. – С. 52–69.
7. Сиротинська Н. І. Богородична тема у сакральній гимнографії та українській бароковій літературі / Н. Сиротинська // *Вісник Львівського університету*. Серія мистецтво. – Вип. 12. – Львів, 2013. – С. 18–27.
8. Сиротинська Н. І. Акростих у середньовічній музично-поетичній творчості / Н. Сиротинська // *Студії музикознавчі*. Наукові збірки ЛДМА ім. М. В. Лисенка. – Вип. 30. – Львів 2013. – С. 88–96.
9. Сиротинська Н. І. Сакральна гимнографія і давня українська давня література / Н. Сиротинська // *Студії мистецтвознавчі*. – Київ: Видавництво ІМФЕ, 2014. – Ч. 3/4 (43/44). – С. 23–30.
10. Сиротинська Н. І. Богородична гимнографія та українська барокова література / Н. Сиротинська. – *Музикознавчі студії*. Інститут мистецтв східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки та НМАУ ім. П. І. Чайковського. – Луцьк, 2014. – Вип. 4. – С. 73–84.
11. Сиротинська Н. І. Вплив сакральної гимнографії на розвиток давньої української літератури / Н. Сиротинська // *Вісник прикарпатського університету*. – Івано-Франківськ, 2015. – Вип. 30/31, ч. II. – С. 31–41.

12. Сиротинська Н. І. Витоки і богословсько-естетична сутність візантійської гимнографії / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2016. – Ч. 1. – С. 32–42.
13. Сиротинська Н. І. Музично-поетичні сув'язі ірмосу і пісні Успенського канону Козьми Маюмського / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2017. – Ч. 1. – С. 14–24.
14. Сиротинська Н. І. Осмогласні богородичні піснеспіви «Грішних молитви» в українських ірмологіонах Маюмського / Н. Сиротинська // *Київське музикознавство*. Культурологія та мистецтвознавство. НМАУ ім. П. І. Чайковського, Київський інститут музики ім. Р. М. Глієра: до 150-річчя Київського інституту музики ім. Р. М. Глієра – Вип. 55. – Київ, 2017. – С. 3–10.
15. Сиротинська Н. І. Богородична гимнографія як система жанрів сакрального мистецтва / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2017. – Ч. 2. – С. 36–43.
16. Сиротинська Н. І. Риторичні прийоми у структурі візантійської гимнографії та української сакральної монодії / Н. Сиротинська // *Наукові збірки Львівської національної музичної академії імені М. В. Лисенка*. – Вип. 40. Музикознавчий універсум : збірник статей. – Львів, 2017. – С. 17–27.
17. Сиротинська Н. І. Дослідження богородичної гимнографії у науковому дискурсі / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Ч. 3. – Львів, 2017. – С. 5–13.

Статті у зарубіжних періодичних виданнях

18. Сиротинська Н. Українська сакральна монодія у європейському аспекті / Н. Сиротинська // *Stav výskumu Mukačevsko-Užhorodského Nápevu*. Teologická fakulta Trnavska. – Košice, 2010. – Vol. 6. – С. 313–322.
19. Syrotynska N. Interpretation of the Word in Liturgical Books and the Problems of Postmodern Philosophy / N. Syrotynska // *Logos: a Journal of Eastern Christian Studies*. – Canada, 2006. – Vol. 47 (1–2). – P. 279–291.
20. Сиротинська Н. І. Музичне мистецтво як важливий чинник у формуванні творчої особистості видатних діячів Української Церкви ранньомодерної доби / Н. Сиротинська // *Rola odbioru sztuki w formacji osoby a etos społeczny*. Uniwersytet Rzeszowski. – Львів-Rzeszów, 2014. – S. 107–117.
21. Сиротинская Н. И. Репертуар Слуцкого ирмологіона Пахомия Паценки из собрания Львовского национального музея / Н. И. Сиротинская //

- LDK kalbos, kultūros ir rastijs tradicijos* = [Традиції мови, культури та письма Великого князівства Литовського]. – Vilnius : Lietuvių kalbos institutas, 2009. – С. 401–414.
22. Sirotinskaya N. Oktoechoszyklen der ukrainischen auf Linien notierten Heirmologia / N. Sirotinskaya // *Theorie und Geschichte der Monodie*. Internationale wissenschaft Tagung. – Wien: Österreichische Bizantinische Gesellschaft. – Wien, 2011. – Band 1. – S. 591–601.
23. Сиротинская Н. Ирмологион Михаила Левицкого 1838 года / Н. Сиротинская // *Theorie und Geschichte der Monodie*. Internationale wissenschaft Tagung. – Wien-Brno, 2017. – Band 9. – S. 378–389.
24. Syrotynska N. Sticheron «Bohonachalnym manoveniyem» of the feast Dormition of the Mother of God in the Ukrainian sacred monody / N. Syrotynska // *European Applied Sciences*. – Stuttgart, 2017. – № 3. – P. 9–12.

**Статті у фахових виданнях України,
включених до міжнародних науково-метричних баз**

25. Сиротинська Н. І. Еволюція образу Богородиці у гимнографії Східної Церкви ірмологіонів / Н. Сиротинська // *Молодий вчений*. – Херсон № 1 (41) січень, 2017 р. – С. 153–157.

Статті у збірниках наукових статей

26. Сиротинська Н. І. Літургійний аспект седмичного циклу в осмогласному розділі українських нотолінійних ірмологіонів / Н. Сиротинська // *Богословія*. – Львів, 2005. – Ч. 1–4. – С. 67–81.
27. Сиротинська Н. І. Репертуар празничних стихир українських нотолінійних Ірмологіонів / Н. Сиротинська // *Καλοφώνια*. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії. – Ч. 3. – Львів 2006. – С. 31–46.
28. Сиротинська Н. І. Генеза образу Богородиці у гимнографії Східної Церкви / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Ч. 1. – Львів, 2011. – С. 55–75.
29. Сиротинська Н. І. Перемишльський ірмолой Михайла Левицького 1838 року / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Ч. 2. – Львів, 2011. – С. 5–15.
30. Сиротинська Н. І. Музично-поетична інтерпретація празника Пресвятої Богородиці доби короля Данила / Н. Сиротинська // *Доба короля Данила в мистецтві, науці і літературі*. – Львів, 2008. – С. 298–309.

31. Сиротинська Н. І. Іван Крип'якевич як дослідник візантійської гимнографії / Н. Сиротинська // *Записки НТШ: Праці Музикознавчої комісії*. – Львів, 2009. – Т. 258– С. 220–228.
32. Сиротинська Н. І. «Просфонима» Львівського братства та її прочитання в контексті сакральної гимнографії / Н. Сиротинська // *Просфонима: текст і контекст*. ЛНУ ім. Франка. – Вип. 4. – Львів, 2013. – С. 52–65.
33. Сиротинська Н. І. Репертуар вечірні Української Церкви / Н. Сиротинська // *Перемишльські Архієпархіальні Відомості*. Рік V. – Ч. 6. – Перемишль, 2007. – С. 190–196.
34. Сиротинська Н. І. Дослідження о. Петра Крип'якевича про Богородичну гимнографію / Н. Сиротинська // *Καλοφωνία: Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*. – Ч. 5. – Львів, 2010. – С. 111–114.
35. Сиротинська Н. І. Категорія прекрасного у гимнографії та сакральній монодії / Н. Сиротинська // *Laudatio: Ювілейна збірка наукових статей на пошану професора Юрія Ясіновського*. – Львів, 2014. – С. 144–154.
36. Сиротинська Н. І. Богословський контекст української філософії / Н. І. Сиротинська // *Записки НТШ, т. CCLXVII. Праці музикознавчої комісії*. – Львів 2014. – С. 20–28.
37. Сиротинська Н. І. Мелодико-поетичні паралелі у візантійській гимнографії та українській монодії / Н. Сиротинська // *Καλοφωνία. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*. – Львів, 2014. – Ч. 7. – С. 149–158.

**Опубліковані праці, які додатково відображають
наукові результати дисертації**

38. Сиротинська Н. І. Степенні антифони вісьмох гласів з рукопису 1674 року. До друку підготувала і автор передмови Наталія Сиротинська. Редактори Кр. Ганнік і Ю. Ясіновський / Н. Сиротинська / Інститут Літургійних Наук УКУ, Lehrstuhl für Slavische Philologie Julius-Maximilian Universität Würzburg: Антологія української церковної монодії. – Вип. 4. – Львів, 2005. – 36 с.
39. Сиротинська Н. І. Піснеспіви сакральної монодії на перехресті лінгвістичних, музикознавчих та богословських студій / Н. Сиротинська // *Матеріали XV міжнародної наукової конференції «Історія релігії в Україні»*. – Львів, 2006. – С. 122–130.
40. Сиротинська Н. І. Наукова конференція з історії та теорії монодії у Відні / Н. Сиротинська // *Καλοφωνία. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії*. – Львів 2006. – Ч. 3. – С. 220–222.

41. Сиротинська Н. І. Сідальні вісьмох гласів з Перемишльського ірмологіону 50–60-х років XVII століття [=Антологія візантійсько-слов'янської сакральної монодії, 6] упоряд. Наталя Сиротинська. – Львів, 2007. – 24 с.
42. Сиротинська Н. І. Степенні-антифони російської редакції у публікації німецької дослідниці в Україні / Н. Сиротинська // *Καλοφωνία*. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії. – Львів 2008. – Ч. 4. – С. 287–289.
43. Сиротинська Н. І. Медієвістична конференція в Унівській Свято-Успенській лаврі / Н. Сиротинська // *Καλοφωνία*. Науковий збірник з історії церковної монодії та гимнографії. – Ч. 4. – Львів, 2008. – С. 295–297.
44. Сиротинська Н. І. Das Sticheron Bogonaschalnym Manoveniem zur Maria Himmelfahrt nach ukrainischen notiert Heirmologia / Н. Сиротинська // *Theorie und Geschichte der Monodie / Internationale wissenschaft Tagung*. – Wien: Österreichische Byzantinische Gesellschaft 2008. – S. 10–12.
45. Сиротинська Н. І. Das Lemberger Irmologion: Die älteste liturgische Musikhandschrift mit Fünfliniennotation aus dem Ende des 16. Jahrhunderts / Herausgegeben und eingeleitet von Jurij Jasinov'skuj, Übertragen und kommentiert Carolina Lutzka / Н. Сиротинська // *Перемишльські Архиепархіальні Відомості*. Рік VII. – Ч. 9. – Перемишль, 2010. – С. 337–343.
46. Сиротинська Н. І. Українська церковна монодія: минуле й сьогодення / Н. Сиротинська // *Господь і я*. Християнський молодіжний часопис. – Львів 1 (12) 2011. – С. 28–29.
47. Сиротинська Н. І. Ірмолой Михайла Левицького (Перемишль 1838) / упор. Володимир Пилипович, передмова Наталя Сиротинська. [=Пам'ятки сакральної музики Перемишльської єпархії, т. 1] – Перемишль, 2012. – С. 15–26.
48. Сиротинська Н. І. Есей-рецензія на інтернет-проект Skovoroda Online Concordance [Online Concordance to the Complete Works of Hryhorij Skovoroda / Онлайн конкорданс повного зібрання творів Григорія Сковороди / Уклали Н. Пилип'юк, О. Ільницький, С. Козаков (Альбертський університет, Едмонтон, Канада) <http://www.arts.ualberta.ca/~ukr/skovoroda/NEW/index.php>] // *Слово і Час*. – Київ, 2012. – С. 117–121.
49. Сиротинська Н. І. Монографія Юрія Ясіновського: Візантійська гимнографія і церковна монодія в українській рецепції ранньомодерного часу / Н. Сиротинська // *Вісник НТШ*. – Ч. 47. – Львів, 2012. – С. 62–63.

50. Сиротинська Н. І. Гимнографічний контекст «Слова о полку Ігореве» у монографії Наталії Серьогіної / Н. Сиротинська // *Українська музика*. Щоквартальник ЛНМА ім. М. В. Лисенка. – Львів, 2013. – Ч. 3 (9). – С. 169–174.
51. Сиротинська Н. І. Рецензія на книгу Євгена Джиджори «Исследования по средневековой литературе XI–XV вв.» / Н. Сиротинська // *Καλοφώνια*. – Львів, 2014. – С. 327–329.
52. Сиротинська Н. І. Львів і Венеція: на перехресті архітектурних і музичних засад Відродження. / Н. Сиротинська // Тези Міжнародної науково-практичної конференції «Палладіо: вплив у Східній Європі». – Національний університет Львівська політехніка. – Львів, 8 квітня, 2016. – С. 42–45.

АНОТАЦІЯ

Сиротинська Н. І. Богородична гимнографія у вимірах духовної культури України XI–XVII століть. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора мистецтвознавства за спеціальністю 26.00.01 «Теорія та історія культури». – Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв, Міністерство культури України. – Київ, 2017.

У дисертації досліджено шляхи формування і розвитку богородичної гимнографії як явища духовної культури України. В контексті гуманітарного міждисциплінарного дискурсу розглядаються засади інтегрування богородичної гимнографії у площину українського культурного простору XI–XVII століть, зокрема, у складі літургійних книг, нотолінійних ірмологіонів, а також пам'яток давньої української літератури. В цьому контексті богородичну гимнографію відзначено не лише як ключ до розуміння змісту національної культури, але як символ спадкоємності епох і повноцінного партнерства у європейському культурному ареалі.

Виявлено, що синкретична складова жанрів богородичної гимнографії є підставою складної композиційної структури, що містить такі складові: літургічну, яка визначає зміст і функції в богослужінні; лінгвістичну, з її риторичними законами композиції, а також музичну. Остання підпорядковується богословському змісту, що розставляє відповідні акценти, проте демонструє виразну логіку розвитку, що проявляється в різних аспектах – у змінності мелодизованої силабіки на розлогу орнаментику, чергуванні ритмічного дрібнення й ущільненні тривалостей, стрункості метричних схем, мінливості ладового забарвлення, змінності звуковисотної лінії, градаціях темпу й динаміки.

Досліджуваний матеріал виявляє незмінне трактування образу Богородиці як носія стрижневих основ людського духу, що залишається ідеалом в інтерпретаціях різноманітних художньо-світоглядних систем, опертих на проявлення вічних ціннісних категорій, у розкритті нових граней цієї овічної і величної теми.

Ключові слова: образ Богородиці, літургика, сакральна монодія, гимнографія, пісенспіви, жанр, лінгвістика, поетика, риторика, ірмологіон, культурна взаємодія.

АННОТАЦІЯ

Сиротинская Н. И. Богородичная гимнография в измерениях духовной культуры Украины XI–XVII веков. – Квалификационный научный труд на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора искусствоведения по специальности 26.00.01 «Теория и история культуры». – Национальная академия руководящих кадров культуры и искусств, Министерство культуры Украины. – Киев, 2017.

В диссертации исследованы пути формирования и развития богородичной гимнографии как явления духовной культуры Украины. В контексте гуманитарного междисциплинарного дискурса рассматриваются основы интегрирования богородичной гимнографии в плоскости украинского культурного пространства XI–XVII веков, в частности, в составе литургических книг, нотолинейных ирмологионов, а также памятников древней украинской литературы. В этом контексте богородичную гимнографию отмечено не только как ключ к пониманию содержания национальной культуры, но как символ наследия эпох и полноценного партнерства в европейском культурном ареале.

Было определено, что синкретичная составляющая жанров богородичной гимнографии является основой сложной композиционной структуры, которая включает следующие компоненты: литургический, отвечающий за содержание и функции в богослужении; лингвистический, с характерными риторическими законами композиции, а также музыкальный. Последний компонент подчиняется богословскому содержанию, устанавливаемому указанными акцентами, демонстрируя, однако, выразительную логику развития, которая проявляется в разных аспектах: в замене мелодизованной силлабики широкой орнаментикой, чередовании ритмического дробления и уплотнения длительностей, стройности метрических схем, изменчивости ладовой окраски и звуковысотной линии, градациях темпа и динамики.

Исследованный материал представляет неизменную трактовку образа Богородицы как носителя основ человеческого духа, что остается идеалом в интерпретациях различных художественно-мировоззренческих систем, базирующихся на проявлении вечных ценностных категорий.

Ключевые слова: образ Богородицы, литургика, сакральная монодия, гимнография, песнопения, жанр, лингвистика, поэтика, риторика, ирмологион, культурное взаимодействие.

SUMMARY

Syrotynska N. I. Theotokion's Hymnography in the Spiritual Culture of Ukraine of 11th–17th Centuries. – The qualification scientific work as the manuscript.

The thesis for the Doctorate Degree in Art Criticism, Specialty 26.00.01 – Musical Art. – The National Academy of Managerial Staff of Culture and Art, Ministry of Culture of Ukraine. – Kyiv, 2017.

The thesis investigates the ways of forming and developing the Theotokion as a phenomenon of the spiritual culture of Ukraine. In the context of the humanitarian interdisciplinary discourse, the principles of integrating the Theotokion into the Ukrainian cultural space of the 11th–17th centuries are considered, in particular, in the liturgical books, the noteline Heirmologions and the monuments of the ancient Ukrainian literature. In this context, the Theotokion is noted not only as a key to understanding the national culture content, but also as a symbol of the epochs continuity and the full partnership in the European cultural area.

At the present stage, the scientific interest in the little-known pages of the Ukrainian spiritual music is expressed in the numerous musicological, and more widely in national culturological studies. However, the Theotokion, whose presence can be traced through the centuries in transferring the spiritual experience of many generations, and has not become the subject of the systematic interdisciplinary researches in Ukraine yet, the theoretical level of the mentioned issue in art is not developed either. That happens, primarily, due to a lack of understanding the role of the verbal component of sacred texts, guiding to the various strategies of studying, that is, the determination of the characteristic features of the style and its semantic and symbolic content, the verbal communication expressiveness, based on the rhetorical principles of the musical poetics as the system of stylistic and linguistic means that determine the work content and form.

The Theotokion genre variation became the fundamental foundation in the formation of a new imagery spectrum in the young Christian state of Kievan Rus'. That is confirmed by the structure peculiarities of the ancient Rus' liturgical collections, where the sacred texts were in the special services, the additional chapters, were distinguished due to the improper fixation of melody. The further expressive inspiration of the Theotokian themes within the Baroque literary works, as well as in the noteline Heirmologions are also noted, and that ensured the accurate reading of the melody and, accordingly, the deeper studying of the material. That greatly expanded our knowledge and understanding of the possibilities for interpreting the liturgical material within the musicological researches, and provided the guidance to the other artistic branches closed to the medieval science.

Based on studying and analyzing the historical, cultural and material sources, it was discovered that in Ukraine, there was a reinterpretation of the inherited Greek-Byzantine liturgical forms, and it is clearly demonstrated by the Theotokion. It was found that the transposed Marian chants significantly retain the poetic metric of the Greek models that also allows using the original melody. It was found out that the composition of the Marian chants texts based on the poetics and rhetoric principles testifies the significance of musical and poetic parallels on the way of reaching the maximum utterance effect. In this way, the Marian chants demonstrate not only a distinct form, but also appear as the perfect communicative means promoting the disclosure of the Christian dogmas.

It is revealed that the syncretic component of the Theotokion genres is the basis of a complex compositional structure, which contains the following components: a liturgical, which defines the content and functions in worship; a linguistic with its rhetorical laws of composition, as well as a musical one. The latter is subjected to the theological content that places the corresponding accents. However, it demonstrates the clear logic of the development manifesting itself in the different aspects such as: in changing the melodized syllabics for the vast ornamentation, in alternating the rhythmic crushing, and in duration compressing, in harmonizing metric schemes, in varying the mode coloration, in shifting the pitch accent, and in gradating the tempo and dynamics.

The investigated material reveals the continued interpretation of God Mother's image as the carrier of the core foundations of the human spirit that remains to be ideal in interpreting the various artistic and philosophical systems, based on manifesting the eternal valuable categories such as: love and compassion, wisdom and beauty, joy and comfort. They inspire humanity

to the realization of creativity like both in Theo centric and in anthropocentric searches, to the discovering of new art faces of this eternal and great theme.

Keywords: the Theotokia's image, Liturgy, sacred monody, hymnography, chants, genre, linguistics, poetics, rhetoric, Heirmologion, cultural interaction.

Підписано до друку 20.09.2017.
Формат 60x84/16. Ум. друк. арк. 2,32.
Наклад 100 прим. Зам. № 72.

Видавець і виготовлювач – ФОП Тетюк Т. В.
Свідоцтво серія ЛВ № 80 від 11.09.2013 р.
м. Львів, пр. Червоної Калини, 115
тел.: (093) 464-3063